בהר ב

א. אין היינטיקער סדרה זאגט די תורה, אז א איד וואס האט זיך פאר־קויפט אלס עבד צו א צווייטן אידן, איז ווען עס קומט „שנת היובל" — „ויצא מעמך הוא ובניו עמו"[1].

שטעלט זיך רש"י אויף „הוא ובניו עמו" און איז מפרש: אמר רבי שמעון אם הוא נמכר בניו מי מכרן אלא מכאן שרבו חייב במזונות בניו.

דארף מען פארשטיין: די שאלה אין פסוק איז דאך בלויז „בניו מי מכרן" — היינט וואס זאגט רש"י אויך די הקדמה „אם הוא נמכר"?

(אע"פ אז דאס איז דער לשון פון ר"ש[2] — איז אבער (ווי גערעדט כמה פעמים) ניט ענינו פון רש"י בפירושו עה"ת צו מעתיק זיין דרשות רז"ל בלשונן, און דערפאר איז ער אפט־מאל משנה (ופשיטא — משמיט ומקצר) פון לשון רז"ל — בהתאם צו פירוש הכתוב ע"פ פשוטו של מקרא).

די תמי' אין דעם איז נאך שטארקער: אין דער פרשה פון עבד עברי אין פ' משפטים שטייט[3] „אם בעל אשה הוא ויצאה אשתו עמו" און רש"י איז מפרש: „ויצאה אשתו עמו — וכי מי הכניסה שתצא אלא מגיד הכתוב שהקונה כו' חייב במזונות כו'".

זעט מען דארט, אז רש"י זאגט טאקע ניט די הקדמה „אם הוא נמכר", נאר ער פרעגט גלייך אויף „אשתו" — „וכי מי הכניסה כו'"; היינט פארוואס דא אין אונזער סדרה איז ער יע מקדים „אם הוא נמכר"?

דער פלא איז נאך גרעסער: דער מקור פון מאמר ר"ש וואס רש"י ברענגט בפרשתנו איז אין גמרא[4], און דארטן ברענגט זיך אז ר"ש האט אויך גע'דרש'נט דעם פסוק פון משפטים „ויצאה אשתו עמו" אין דעם זעלבן סגנון — „א"ר שמעון אם הוא נמכר אשתו מי נמכרה מכאן שרבו חייב כו'" — און פונדעסטוועגן, איז דארטן רש"י ניט מעתיק דעם לשון פון מאמר ר"ש („אם הוא נמכר כו'"), נאר ער ברענגט (פון מכילתא[5]) „וכי מי הכניסה שתצא". און בנדו"ד ברענגט ער דעם לשון פון ר"ש?

נאך מער: אויך וואס רש"י ברענגט די ווערטער „בניו מי מכרן" איז ניט פאר־שטאנדיק: אין תו"כ דא[6] ברענגט זיך לכתחילה דער לימוד פון פסוק — „רבו חייב במזונות . . בניו", אן דער הקדמת השאלה „בניו מי מכרן"[7]; האט דאך רש"י — וואס דרכו בפירושו איז (ניט צו מקדים זיין די שאלה אין פסוק און דער־נאך געבן דעם תירוץ, נאר) צו זאגן לכתחילה (בלויז) דעם פירוש אין פסוק — אוודאי געדארפט אנהויבן מיט'ן פירוש: „מכאן שרבו חייב במזונות בניו", ניט צו מקדים זיין די שאלה? „בניו מי מכרן".

---

1) פרשתנו כה, מא.
2) קידושין כב, א. — וגם שם קשה כנ"ל בפנים.
3) כא, ג.
*3) קידושין שם.
4) עה"פ (בשינוי לשון. וראה לקמן הערה 27).
5) פרשתנו עה"פ.
6) להעיר ג'כ מפרש"י לקמן (כה, נד) — בדפוסים לפנינו הוא בחצאי עיגול (וליתא בדפוס א' וב' דרש"י ובכת"י רש"י שתח"י) — בנמכר לעכו"ם.. אבל שם י"ל דסמיך על פירושו כאן.
7) וזה שהביא רש"י במשפטים גם השאלה „וכי

ב. לכאורה וואלט מען געקענט מסביר זיין דעם שינוי צווישן די צוויי פירושי רש"י, אז דאס איז תלוי אין דעם שינוי הלשון אין די צוויי פסוקים:

אין אונזער פסוק שטייט "הוא ובניו עמו", דעריבער רעדט אויך רש"י וועגן דעם "אם הוא נמכר בניו מי מכרן"; משא"כ אין פ' משפטים שטייט בלויז "ויצאה אשתו עמו" (אן דעם וואָרט "הוא"), זאגט רש"י בלויז "וכי מי הכניסה כו'".

אבער דער הסבר איז כלל ניט מספיק, וואָרום רש"י האט געשריבן פירושו עה"ת בתכלית הדיוק והקיצור, און נוצט ניט סתם מליצות אדער לשון נופל על לשון וכיו"ב; און וויבאלד "אם הוא נמכר" איז ניט קיין פירוש אויפן וואָרט "הוא" וואס שטייט אין פסוק, נאָר בלויז אַ הקדמה צו "בניו מי מכרן" — איז ממנ"פ:

אויב די שאלה "בניו מי מכרן" פאַרט אַ הקדמה "אם הוא נמכר" — האט רש"י געדארפט זאגן די הקדמה אויך בפירושו אין פ' משפטים; און אויב די שאלה פאַדערט ניט די הקדמה (וואס דערפאָר ברענגט עס ניט רש"י בפ' משפטים) — פארוואס ברענגט ער עס בפרשתנו?

מוז מען זאגן, אז ס'איז דאָ אַ שינוי אין תוכן צווישן די צוויי פסוקים, וואס דערפאָר וועט אויך רעכט ווערן וואס: א) אין פ' משפטים ברענגט רש"י (ניט מאמר ר"ש, נאָר) פון מכילתא, און בפרשתנו איז מתאים דוקא מאמר ר"ש. ב) בפרשתנו איז רש"י מעתיק אויך דעם שם בעל המאמר — ר' שמעון, משא"כ אין פ' משפטים ברענגט ניט רש"י דעם שם בעל המאמר (דהמכילתא) — ר' יצחק.

ג. נאָך אַ תמי' אין די צוויי פירושי רש"י:

אין פ' משפטים זאגט רש"י "מגיד הכתוב . . חייב במזונות אשתו ובניו", כאטש אין פסוק ווערן "בניו" ניט דערמאנט. זאגן מפרשים[8], אז דאס וואס רש"י איז מוסיף "בניו", מיינט ער ניט צו זאגן אז מ'לערנט עס אפ פון דעם פסוק "ויצאה אשתו עמו"

— וואָרום, כאמור, דער פסוק רעדט נאָר וועגן "אשתו", קען מען פון דעם ניט וויסן דין מזונות "בניו" (און ווי עס שטייט אין גמרא[9], איז נאכמער — ע"פ סברא י"ל, אז דוקא אשתו, וואס זי שעמט זיך לחזר על הפתחים, איז רבו חייב במזונותי', אבער ניט בניו) —

נאָר וויבאלד ער זאגט דעם דין פון מזונות אשתו, ברענגט ער שוין דרך אגב אויך דעם דין פון מזונות בניו, פאַרלאָזנדיק זיך אויפן פסוק פון אונזער סדרה; און ווי עס שטייט טאקע אין מכילתא[10]: "...חייב במזונותי' ובמזונות בניו שנאמר ויצא מעמך הוא ובניו עמו".

אבער דער פירוש איז צע"ג. ווייל

(לבד זאת וואס לפ"ז האט רש"י בפרשתנו געדארפט דערמאנען דרך אגב אויך "אשתו"*[10] — און ווי עס שטייט טאקע אין תורת כהנים[11] "מה רבו חייב במזונותיו אף רבו חייב במזונות אשתו ובניו" — איז)

מי הכניסה כו'" (וראה לשון המכילתא דרשב"י שהובא לקמן הערה 12) — ראה לקמן הערה 30.

8) רמב"ן, רבותינו בעה"ת, רא"ם, ס' זכרון, רע"ב, גו"א ועוד משפטים שם.

9) קידושין שם ובפרש"י שם.

10) משפטים שם.

*10) ודוחק לומר דסמיך כאן פ' בהר על פירושו לעיל בפ' משפטים.

11) עה"פ. וראה גם אלשיך כאן.

מה־דאָך אַז די מכילתא דאַרף אַפּ־טייטשן בפירוש אַז מזונות בניו לערנט מען אַפּ פון אַן אַנדער פסוק, האָט דאָך רש"י (וואָס איז מפרש פשוטו של מקרא, און אויך פאַר אַ בן חמש) זיכער גע־דאַרפט אַזוי טאָן.

מוז מען זאָגן, אַז לויט רש"י — לימוד ע"ד הפשט — קען מען יע אַפּלערנען מזונות בניו פון מזונות אשתו[12]; איז ניט פאַרשטאַנדיק: וואָס דאַרף מען האָבן נאָך אַ לימוד (פון דעם פסוק בפרשתנו) אַז רבו איז חייב במזונות בניו?

די תמי' איז נאָך גרעסער: רש"י בפרשתנו איז מדייק בלשונו — „(אלא) מכאן שרבו חייב במזונות בניו" (ניט ווי אין פ' משפטים וואו ער זאָגט דעם לשון „מגיד הכתוב"); רש"י איז מדגיש, אַז דער לימוד איז „מכאן" דוקא, און ניט פון אַן אַנדער ארט. קומט אויס, אַז די צוויי פירושי רש"י זיינען בסתירה זה לזה?

ד. וועט מען דאָס פאַרשטיין בהקדם נאָך אַ דיוק אין לשון רש"י בפרשתנו:

רש"י הויבט אָן „אם הוא נמכר" (בלשון נפעל) און פירט אויס „בניו מי מכרן" (בלשון פעל) — ולכאורה האָט רש"י געדאַרפט נוצן דעם זעלבן לשון ביי ביידן — אַדער „אם הוא נמכר בניו מי נמכרו[13] (נמכרים[14])", אַדער „אם הוא מכר עצמו[15] בניו מי מכרן"?

דער פלא אין דעם איז נאָך גרעסער: אין גמרא איז טאָקע דער לשון „אם הוא נמכר בניו . . מי נמכרים", און רש"י איז משנה פון דעם לשון און זאָגט „בניו מי מכרן"!

דער ביאור בזה:

ע"ד ההלכה קען ניט אַן אב פאַר־קויפן בנו (הקטן) אַלס עבד, ווי מען לערנט אַפּ פון פסוק[16] „וכי ימכור איש את בתו — האיש מוכר את בתו ואינו מוכר את בנו"; און דערפאַר נוצט די גמרא דעם לשון „בניו . . מי נמכרים" (צי דעז ווערן זיי, בכלל, פאַרקויפט)[17];

ע"ד הפשט אָבער קען מען פון פסוק „וכי ימכור איש את בתו לאמה" ניט מדייק זיין „בתו" און ניט „בנו" — ווייל די פרשה רעדט לכתחילה וועגן די דינים מיוחדים פון אַן אמה עברי[18], און דערפאַר שטייט „בתו"; אָבער אויך „בנו" קען ער פאַרקויפן[19], ווייל ס'איז ניטאָ קיין טעם (ע"ד הפשט)[20] צו מחלק זיין

---

12) כי ע"ד הפשט לא אמרינן שמפני בושת האשה לחזר על הפתחים יתחייב האדון במזונותי'. וראה גם פענח רזא (בהגהה) ודברי דוד משפטים שם, דילפינן בניו מאשתו. וראה רמב"ן שם. ובמכילתא דרשב"י שהובא ברמב"ן שם: אם בעל אשה הוא מה הוא חייב במזונותיו אף לאשתו ובניו חייב במזונותיהן.

13) אם הפירוש ד„אם הוא נמכר", הוא (לא — „אם מותר למכור א"ע" — כ"א) אם הוא מכר א"ע (בפועל). וראה לקמן בפנים.

14) כהלשון בקידושין שם.

15) שהרי במוכר עצמו מפני דחקו הכתוב מדבר, כמפורש בהתחלת הפרשה (כה, לט) „וכי ימוך אחיך גו'" (רש"י משפטים כא, ב. וראה לקמן בפנים סעיף ו).

16) משפטים כא, ז. מכילתא שם.

17) וגם להגירסא שלפנינו (וראה הגהה על הגליון שם) „בניו ובנותיו מי נמכרים" — י"ל בפשטות, דנקט הלשון „נמכרים" מצד „בניו". וראה להלן שם ב„אשתו" — „מי נמכרה" (ולא — „נמכרת". אבל ראה כס"מ הל' עבדים פ"ג ה"א).

18) גם אותם שאינם שייכים בבן — דיני יעוד (שם, ח ואילך).

19) ראה גם „יש מקשין" ברבותינו בעה"ת משפטים שם. ולהעיר מהגהות המל"מ לחינוך (מצוה מב) דמשכחת עבד קטן. וכבר תמה עליו במנ"ח שם ועוד. ואכ"מ.

20) ראה רלב"ג משפטים שם (אבל — אינו ע"ד הפשט). בראב"ע שם „כמו הבת שהוא מפר את נדרה" (וראה תו"ת שם). אבל י"ל שאא"פ ללמוד משם, כי מכירת הבת היא דוקא בקטנותה, ולא

צווישן בתו און בנו — אז בתו קען ער פאַרקויפן און ניט בנו[21].

ומהאי טעמא איז רש"י משנה פון לשון הש"ס און זאגט (ניט „מי נמכרים", נאָר) „מי מכרן" — ווייל ע"ד הפשט קען מען פאַרקויפן „בניו", די שאלה איז נאָר „מי מכרן".

ה. עפ"ז וועט אויך זיין פאַרשטאַנדיק די אריכות לשון רש"י „אם הוא נמכר":

רש"י'ן זיינען שוועך ניט נאָר די וועריטער „הוא" (וואָס דערפאַר איז ער מעתיק אויך דעם וואָרט אין דעם דיבור־המתחיל) — דלכאורה, איז דער וואָרט „הוא" אין פסוק איבעריק: עס שטייט דאָך „ויצא מעמך", האָט געדאַרפט שטיין „ויצא מעמך ובניו עמו" — פאַר־וואָס שטייט אויך „הוא"?

וואָלט מען געקענט לערנען, אז בפרשתנו וואו עס רעדט זיך וועגן „כי ימוך אחיך"[22] מיינט די תורה מיט „הוא ובניו עמו" צו מרמז זיין צווייַ מציאות'ן: „ויצא מעמך" רעדט אין פאַל ווען ער האָט פאַרקויפט בלויז זיך אליין אלס עבד; און „הוא ובניו עמו" רעדט וועגן אַ פאַל ווען דער „ימוך אחיך" איז אויף אזוי ווייט, ביז ער האָט צוזאַמען מיט זיך פאַרקויפט אויך זיינע קינדער[23] (בניו ובנותיו[24]), און אויף דעם זאָגט תורה, אז וועגן עס קומט שנת היובל — „ויצא (מעמך או) הוא ובניו עמו".

און אָט דעם פירוש איז רש"י שולל מיט זיין אריכות הלשון: „אם הוא נמכר" — בשלמא „הוא", שטייט אין פסוק וועגן אים בפירוש „ונמכר לך"; אָבער „בניו מי מכרן" — וואו שטייט אין פסוק[25] אז ער האָט זיי פאַרקויפט, אז דער פסוק זאָל דערנאָך דערציילן וועגן זייער יציאה לחירות[26].

[משא"כ אין פ' משפטים וואו עס שטייט „ויצאה אשתו עמו", אַן דעם וואָרט „הוא", האָט ניט רש"י וואָס צו

כשהיא נערה (רש"י משפטים כא, ז), ואילו הפרת נדרים היא (בעיקר) „בנעוריה" (מטות ל, ד וברש"י שם).

ולהעיר ממשפטים (כא, כב) „ויצאו ילדיה וגו' כאשר ישית עליו בעל האשה", וברמב"ן שם. כן להעיר מאמירת ראובן (מקץ מב, לז) „שני בני תמית".

21) להעיר מפרש"י תולדות (כז, לז) שיצחק עשהו לעשו עבד ליעקב, אלא ששם (וכן הוא בנח לכנען — נח ט, כה) הוא — ברכה לעת"ל ולא קניו, כמובן (וראה לקו"ש חי"ה ע' 4 הערה 14).

22) לעיל פסוק לט.

23) ע"ד פי' החזקוני כאן (אלא שהוא מפרש שמכרם „לדעתם", וכנראה שכוונתו לבניו הגדולים). וראה לעיל הערה 21.

24) כי „בניו" שבפסוק כאן כולל, בפשטות, בנים ובנות. וכהגירסא לפנינו בקידושין שם: בניו ובנותיו כו'.

25) ואינו דומה להרבה דינים שנלמדים מתיבה (ואות) אחת וכיו"ב (ראה רש"י ח"ש כד, מב) — כי כאן לא איירי בדין, כ"א בפירוט המאורע.

26) והטעם שלא נאמר בכתוב אופן זה (ובפרט ע"פ פרש"י סוף פרשתנו (כו, א) ד„פרשיות הללו נאמרו על הסדר") — י"ל דרמזו רש"י בהעתיקו שם בעל המאמר ר"ש, דדריש טעמא דקרא (קידושין סח, ב. וש"נ), ומצד זה (טעמא דקרא) נשתנה הדין (ראה ב"מ קטו, א. תוס' גיטין מט, ב), משא"כ זה שאם מכר בניו עמו יוצאים עמו ביובל, אין בו שום שינוי, חידוש דין.

---

*) להדיעה (קידושין יד, ב. וכ"ה ברמב"ם הל' עבדים פ"ב ה"ג) שמוכר עצמו נמכר גם ליתר על שש (ובפרט לדעת הריטב"א (קידושין שם) דגם מוכר עצמו סתם אינו יוצא בשש. וראה מל"מ הל' עבדים שם) — י"ל ד„בניו" כאן אינו כולל בנותיו, וזהו החידוש, דגם בניו יוצאים (רק) „עמו" (ביובל), ואין יוצאים (תמיד) בשש (כאמה עברי").

אבל לדעת רש"י בפירושו עה"ת (פרשתנו כה, מ. וראה רא"ם שם. מפרשי רש"י למשפטים כא, ב) גם מוכר עצמו יוצא (תמיד) בשש. ואכ"מ.

ברענגען דעם (לשון פון ר' שמעון) „אם הוא נמכר"[27].

אויף דעם ענטפערט רש"י „אלא מכאן שרבו חייב במזונות בניו" — אז מיט „הוא ובניו עמו" רעדט ניט די תורה וועגן יציאה לחירות, נאר וועגן דעם דין פון מזונות (אין וועלכע רבו איז מחוייב); וואס בנוגע לזה זיינען אויך „בניו עמו" — ברשות רבו.

און ווייבאלד אז אין דעם חיוב מזונות פון אונזער פסוק איז דא א חידוש אויך לגבי דעם עבד גופא (כדלקמן סעיף ז), זאגט דער פסוק ניט נאר „בניו עמו" (דעם חיוב אויף מזונות בניו), נאר אויך „הוא" (דעם חיוב אויף רבו צו שפייזן דעם עבד).

ו. דעם חילוק פון די צוויי פסוקים (דמשפטים ודפרשתנו) האט שוין רש"י געזאגט אין פ' משפטים[28] — אז די פרשה פון עבד עברי דארט רעדט וועגן אן עבד וואס מכרוהו ב"ד בגניבתו; משא"כ די פרשת עבד עברי אין אונזער סדרה רעדט וועגן א „מוכר עצמו מפני דחקו" (ווי עס שטייט[22] „וכי ימוך אחיך עמך ונמכר לך").

דערפון קומט ארויס א חילוק עיקרי אין דעם גדר החיוב פון דעם אדון צו געבן מזונות לאשתו ובניו פון דעם עבד:

וועז איינער וועלט פארקויפט דורך ב"ד (שלא ברצונו), לייגט זיך צו זאגן, אז ב"ד באווארענט די צרכים פון זיינע בני בית. דאס הייסט, אז דאס וואס תורה איז מחייב דעם אדון במזונות אשתו איז

[ניט צוליב דער תועלת וואס דער אדון האט דורך דעם וואס אשתו של העבד איז לעבן דעם עבד און זי איז אן עזר כנגדו און טוט פאר אים אלע „מלאכות[29] שהאשה עושה לבעלה"[30], נאר]

דאס איז א דין אויף ב"ד, אז זיי מוזן באווארענען די צרכי האשה וואס ע"ד הרגיל טוט עס דער מאן[31], און דער־פאר רעדט אפ ב"ד מלכתחילה מיטן אדון אז ער מוז געבן מזונות אשתו.

ובמילא איז מובן בפשטות, אז מה־דאך ב"ד באווארנט מזונות אשתו, וואס זי קען גיין ארבעטן און באַ־שפייזן זיך[32], איז דאך כש"כ וק"ו אז ב"ד מוז באווארענען מזונות בניו[33]

---

27) וזה שהביא רש"י הלשון „וכי מי הכניסה שתצא" — ולא (כלשון ר"ש) „מי נמכרה" — י"ל שהוא בהתאם ללשון הפסוק שם „אם בגפו יבא בגפו יצא" [וכלשון המכילתא שם „מי הביאה שהכתוב מוציאה", אלא ששינה רש"י מ„הביאה" ל„הכניסה" שהיא תיבה פשוטה יותר בנדו"ד (וכהמשך לשון המכילתא גופא — „למד על הכניסה כו")]. וראה לקמן הערה 30.

28) כא, ב.

29) כתובות נט, ב במשנה.

30) עפ"ז אולי יש לבאר מה שהקדים רש"י (במשפטים) השאלה „וכי מי הכניסה כו" (ראה לעיל הערה 7) — כי באשתו יש הו"א (עכ"פ ע"ד הפשט) דאא"פ להפריד אשה מבעלה, וגם בעבדותו צריכה לשמש בעלה. וכפשטות לשון הכתוב „אם בגפו יבא גו' אם בעל אשה הוא גו'". ולכן צריך רש"י לשלול בפירוש „וכי מי הכניסה שתצא". ולהעיר ממכילתא דרשב"י שהובא ברמב"ן שם.

ועפ"ז מובן ג"כ בפשטות זה שלא העתיק רש"י שם (ל' ר"ש) „אשתו מי נמכרה" (ראה הערה 27) — כי ענין זה (שאשתו לא נמכרה) מילתא דפשיטא היא [שהרי: (א) קאי בנמכר בגנבתו, ופשוט שב"ד לא ימכור אשת הגנב. (ב) לא מצינו שיהי' לאדם רשות למכור אשתו]; ורש"י צריך לשלול רק זה שלא „נכנסה" עמו (לשמש בעלה כו').

31) ראה רש"י משפטים (שם, י) „שארה — מזונות". וראה רמב"ן רא"ם וגו"א שם. וראה הערה 33.

32) ראה קידושין כב, א: אשתו דבת מיכל ומיעבד היא.

33) ואין לומר שדוקא אשתו שמחוייב הבעל במזונותי' מה"ת (לדעת רש"י — ראה הערה 31), גם

(הקטנים[34]) וואס קענען ניט ארבעטן. און דערפאר איז רש"י מוסיף „(מזונות אשתו) ובניו".

משא"כ ביי מוכר עצמו, וואס די מכירה איז מדעת וברצון שניהם, ניט פארבונדן מיט ב"ד, האט ב"ד ניט וואס צו מישן זיך (מחייב זיין דעם אדון צו געבן מזונות אשתו ובניו). און אויף דעם אדון איז ניט שייך קיין חיוב צו מפרנס זיין משפחת העבד (אויב מ'האט ניט אפגערעדט אזוי לכתחילה) — זיי האבן דאך קיין שייכות ניט צו אים אז ער זאל זיין מחוייב זיי שפייזן; וואלט מען במילא געזאגט, אז ביי מוכר עצמו[35] דארף דער עבד באזארגן מזונות בניו[36], אדער זיי זיינען ווי אלע עניים וואס זיינען אין שטאט.

אויף דעם זאגט תורה: „ובניו עמו — ..מכאן שרבו חייב במזונות בניו". דאס איז א חידוש דין בתורה, אז אפילו ביי מוכר עצמו איז „רבו חייב במזונות בניו".

ז. דערמיט וועט מען אויך פארשטיין וואס דער פסוק איז מדגיש „הוא ובניו עמו" — וויל אין דעם פאל פון מוכר עצמו, איז אויך דאס וואס דער עבד באקומט מזונות פון רבו א חידוש:

ס'איז דא אן ארט צו זאגן, אז דער אדון איז ניט מחוייב צו געבן דעם עבד קיין מזונות — פארוואס זאל ער זיין מחוייב צו געבן דעם עבד מער וויפל מ'האט אפגערעדט לכתחילה אז ער צאלט אים פאר זיין עבדות[37]? (ופשיטא אז ס'האט אן ארט צו זאגן, אז דער אדון איז יוצא מיט געבן דעם עבד לחם צר ומים לחץ אז דער עבד זאל האבן כח צו ארבעטן, אבער ניט מער[38]).

דערייבער באווארנט תורה במיוחד[39] „הוא (ובניו עמו)" — אז רבו איז חייב במזונותיו (ע"ד הרגיל).

ח. ע"פ הנ"ל איז מובן וואס רש"י בפרשתנו איז ניט מוסיף „אשתו" (ע"ד ווי ער איז מוסיף „בניו" אין משפטים), וויל פשוטו של מקרא זה רעדט ניט (זאגט ניט) וועגן אשתו.

ומצד סברא בעלמא קען מען זאגן בכמה אופנים:

בא א מוכר עצמו, קען מען „מכאן" — פון מזונות בניו — ניט אפלערנען אויף מזונות אשתו: מ'קען זאגן אז דאס וואס „רבו חייב במזונות בניו" (כאטש מצד

האדון חייב במזונותי" — כי: א) ע"ד הפשט מסתבר שהאב מחוייב לזון בניו הקטנים (כש"כ מאשתו)•. ב) גם את"ל שמזונות בניו אינה מה"ת (ע"ד הפשט), מ"מ מכיון שע"ד הרגיל זן האב את בניו, מסתבר לומר, דכאשר מכרוהו ב"ד (שלא ברצונו) על ב"ד להשתדל שיהי' להם מזונות. וראה רמב"ן משפטים שם, ג. ריטב"א קידושין שם.

34) ראה רמב"ן וראי"ם משפטים שם. ראי"ם פרשתנו כאן. מל"מ הל' עבדים רפ"ג.

35) ע"ד ההלכה ילפינן מוכר עצמו ממכרוהו ב"ד (ראה רבותינו בעה"ת ורע"ב משפטים שם. ועוד) — אבל ע"ד הפשט מסתבר לחלק ביניהם, כבפנים.

36) בנוגע ל„אשתו" — ראה לקמן סעיף ח.

•) וכן משמע משפטות ל' הרמב"ם הל' אישות פי"ב הי"ד. וראה לקו"ש ח"ו ע' 322 ואילך.

37) אא"כ כ"ה מנהג המקום דכל אדון נותן מזונות לעבדו, דאז הוי כאילו התנה כן בפירוש (אבל אז חייב גם אם לא הי' ציווי מפורש ע"ז). ולהעיר מההדגשה בפרשתנו (כה, מ) „כשכיר גו' יהי' עמך".

38) וגם ע"ד ההלכה יש לימוד מיוחד ד„עמך במאכל כו' שלא תהא אתה אוכל פת נקי' כו'" (קידושין שם. וש"נ. תו"כ פרשתנו כאן). וראה ריטב"א (קידושין שם) שאין הכוונה „עמך" ממש, כ"א שאינו כעבד כנעני, ע"ש.

39) ומש"נ „הוא" גם גבי נמכר לעכו"ם (לקמן כה, נד) — י"ל שהוא אגב גררא דלשון הכתוב „הוא ובניו עמו" כאן.

עצמו וואלט ער ניט געדארפט זיין מחוייב בזה), איז נאר ווייל די תורה האט רחמנות אויף די קינדער וואס קענען זיך אליין ניט באזארגן: משא"כ אשתו, וואס קען זיך אליין שפייזן, איז רבו (פון א מוכר עצמו) ניט חייב במזונותי'.

גם י"ל: אז [(אויך) לשיטת רש"י בפירושו עה"ת איז] רבו חייב במזונות אשתו (אפילו בייַ מוכר עצמו) — ווי־באלד דער אדון האט א תועלת פון דעם וואס אשת העבד איז צוזאמען מיטן עבד (כנ"ל ס"ו), במילא איז מן הסתם דער אדון זיך מלכתחילה מתחייב צו שפייזן איר —

אבער כנ"ל — דאס איז ניט אן ענין וואס מען לערנט אפ — פון בניו (וואורום פון בני העבד (הקטנים[34]) האט ניט דער אדון קיין תועלת, ובמילא איז ער מצ"ע זיך ניט מתחייב זיי צו שפייזן) — נאר ס'איז אן ענין התלוי בסברא,

אדער, אז מ'לערנט עס אפ פון מכרוהו ב"ד (בלויז דעם פרט[35]) אז מען רעכנט זיך ניט דערמיט וואס זי קען זיך אליין שפייזן (און ב"ד איז מכריח דעם אדון צו שפייזן איר); ועד"ז בייַ מוכר עצמו, אז דער אדון (מוז איר געבן מזונות מצד דער תועלת וואס ער האט פון איר, אוז) קען זיך ניט פטר'ן מיט דער טענה אז זי זאל זיך אליין שפייזן.

ט. א תלמיד ממולח קען אבער פרעגן: סו"ס, פארוואס איז דער אדון חייב במזונות בניו? ער האט דאך ניט קיין שייכות מיט זיי און ניט קיין תועלת פון זיי — וואס איז ער שולדיק אז דער אב האט זיך פארקויפט צו אים אלס עבד, אז ער זאל זיי מוזן באזארגן? דינם דארף זיין ווי אלע אנדערע עניים וואס אין שטאט, כנ"ל.

איז רש"י מרמז דעם תירוץ דורך ברענגען דעם שם בעל המאמר — ר' שמעון — וואס לשיטתו איז דאס פאר־שטאנדיק[41]:

רשב"י זאגט אין מס' ב"ב[42]: „כל שאינו מניח בן ליורשו הקב"ה מלא עליו עברה". פון לשון רשב"י איז פארשטאנ־דיק, אז ער רעדט ניט ווען דעם עונש פאר ניט מקיים זיין מצות פרו ורבו[43], נאר ער רעדט ווען דעם פרט „ליורשו" — ווען א מענטש לאזט איבער א „בן ליורשו", איז דאס גורם היפך פון מלא עברה — שמחה — ביים אויבערשטן

40) משא"כ ב„בניו" שאין טעם שיתחייב האדון (מצ"ע) במזונותיהם, אא"פ ללמוד עצם החיוב ממכרוהו ב"ד, כנ"ל בפנים.

41) גם י"ל, דלשיטת ר"ש מובן הא שאא"פ שהבנים יהיו כשאר עניים שחוזרים על הפתחים (ראה קידושין שם: בניו דדירכייהו לאהדורי) —

כי ר"ש — „תורתו אומנתו" (שבת יא, א), וס"ל (ברכות לה, ב) „אפשר אדם חורש כו' תורה מה תהא עלי' אלא בזמן שישראל עושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית ע"י אחרים" — ולכן אומר, שאין לחייב הבנים לחזר על הפתחים, כ"א צריכים לקבל מזונותיהם „ע"י אחרים" כדי שיוכלו לעסוק בתורה.

ומה שהטילה התורה חיוב זה על האדון (ולא על האב, שינכה מהכסף שמקבל מהאדון (עבור עבדותו) לזון את בניו) — י"ל שזהו בכדי שהבנים לא יקבלו מזונותיהם ממי ש(לא זו בלבד שאין תורתו אומנתו, כ"א אדרבה) הוא בשפל המצב, ש„לא חזר בו" (רש"י פרשתנו כו, א) [ומכש"כ נמכר בגנבתו].

ויתירה מזו י"ל (לחדודי): זה שהאדון יש לו עבד — היינו, שמלאכתו נעשית ע"י אחרים — ובמילא צ"ל תורתו אומנתו; ולכן, כדי להדגיש דזה שהבנים מקבלים מזונותיהם ע"י אחרים הוא כדי שיוכלו ללמוד תורה, כנ"ל, מקבלים זה ע"י האדון שתורתו אומנתו.

42) קסז, א. וש"נ.

43) שצ"ל בן — יבמות סא, ב במשנה.

•) וגם הבנות צריכות ללמוד הלכות הצריכות להן (עיין הל' ת"ת לאדה"ז ספ"א).

(ובמילא — ווערט מלא עברה וועז עס פעלט דער בן ליורשו).

לויט רשב"י איז די הדגשה אין קינ־דער אז ס'זאל זיין „בן ליורשו", „קם תחת אביו", דער אב ובן זיינען איין המשך[44], ביז — איין מציאות[45].

און דאס איז אויך דער ביאור פאר־וואס רבו איז חייב במזונות בניו: דאס איז מצד זייער שייכות צום אב[46]. כשם ווי ער איז חייב במזונות האב (העבד), אזוי איז ער חייב צו שפייזן דעם „חלק האב" וואס איז דא אין בניו.

[ועפ"ז יומתק אויך דער המשך אין פסוק (ופרש"י) — „ויצא גו' הוא ובניו עמו גו' ואל אחזות אבותיו ישוב", ער ובניו זיינען (בנדו"ז) איין מציאות ועד"ז ממש — הוא ואבותיו, ובמילא — ישוב אל אחזות אבותיו.

ועפ"ז יומתק וואס רש"י טייטשט פשוטו של מקרא „ואל אחזת אבותיו, אל כבוד אבותיו": כשם ווי מען טאר ניט אפטיילן דעם עבד פון זיינע קינדער, אזוי טאר מען דעם עבד ניט אפטיילן פון אבותיו, און דערפאר „ואל אחזת אבותיו — כבוד אבותיו — ישוב"[47].

יו"ד. פון די ענינים מופלאים ע"ד הרמז אין פירוש רש"י:

דער ענין פון ווערן פארקויפט אלס עבד איז א רמז אויף ענין הגלות[48]. זאגט דער פסוק, אז סיי דער אב און סיי בניו — סיי כביכול אבינו שבשמים און סיי אידן וואס זיינען „בנים למקום"[49] — זיינען אוועק אין גלות, כמאמר רשב"י[50] „חביבין ישראל לפני הקב"ה שבכל מקום שגלו שכינה עמהן".

אויף דעם ברענגט רש"י מאמר ר' שמעון וואס אנטהאלט נאך א גרעסערן אויפטו[51]: ניט (נאר) אז „כל מקום שגלו (ישראל) שכינה עמהן", נאר אדרבה — „אם הוא נמכר בניו מי מכרן (בתמי')":

בשלמא דער אויבערשטער קען זיך, כביכול, „פארקויפן" אין גלות, ווייל ער איז א כל יכול ובמילא קען ער זיך ארויסנטעלן אין גלות און צוזאמען דערמיט ניט נשתנה ווערן דורך גלות: אבער „בניו — מי מכרן" — ווי קען מען פארקויפן בניו — אידן אין גלות: אויב גלות האט א שליטה אויף א אידן,

---

44) להעיר מחדא"ג מהר"ל ב"ב שם. ולהעיר ג"כ מפרש"י לך טז, ב. ויצא ל, א. ועוד.

45) ראה ע"ד ההלכה — ב"ב קנט, א. צפע"נ כללים ע' ירושה. וש"נ.

46) אף שרשב"י קאי במעלת הבן על הבת, ולא ע"ד בנים בכלל (וראה חדא"ג מהרש"א שם) — מ"מ מובן שגם בבת יש „כח האב" (ולהעיר מצפע"נ שם ע' ירושת הבת). גם י"ל דעיקר החיוב הוא בבניו, ושוב לא פלוג בין בניו ובנותיו.

47) עפ"ז יומתק הא דענין זה נאמר כאן דוקא, ולא לעיל בפ' משפטים, דלכאורה אדרבה: מכיון ששם איירי בנמכר בגניבתו, כש"כ דהוי"ל להזהיר ד„אין לזלזלו בכך" (ל' רש"י כאן).

---

48) ראה אוה"ח כאן.

49) אבות פ"ג מי"ד.

50) מגילה כט, א. רש"י נצבים ל, ג.

51) להעיר ממאמר רשב"י (זח"ג צ, ב) „לה' הישועה . . כד יפקון ישראל מגלותא פורקנא למאן לישראל או לקב"ה אלא . . לה' הישועה". נת' בשיחת ש"פ אמור תשל"ז. וראה ל' רש"י נצבים שם. לקו"ש ח"ט ע' 178 ואילך. חכ"ג ע' 202 ואילך.

•) אלא ש"ל להיפך, דגבי נמכר בגניבתו פשיטא דאין לזלזלו בכך, כי מכיון שהעבדות היא בתור עונש על הגניבה, מסתבר שכבר התחרט ועשה תשובה על גניבתו, אין לזלזלו בכך, דאין אומרים לבע"ת זכור מעשיך הראשונים דהוי אונאת דברים (ב"מ נח, ב. שו"ע אדה"ז חו"מ הל' אונאה סכ"ח. וראה רש"י פרשתנו כה, יז).

משא"כ בפרשתנו שמדובר במוכר עצמו, הרי אין ברור כ"כ שהעבדות הביאתו לידי תשובה — שלכן „הפרשיות הללו נאמרו על הסדר" (רש"י פרשתנו כו, א) — ובמילא צריך להזהיר ד„אין לזלזלו בכך".

קען דאָך ביי אים ניט שטיין בגלוי אַז ער איז בן להקב"ה.

ענטפערט רשב"י, אַז דאָס וואָס „בניו" זיינען אין גלות איז עס מערניט ווי זייערע (און — לגבי זייערע) מזונות — צרכי הגוף — זיי גייען אַדורך דורך גלות — דעם שר המדינה; אָבער די נשמה פון אַ אידן איז ניט „פאַרקויפט" געוואָרן אין גלות ח"ו, כפתגם הידוע[52]: „נאָר אונזערע גופים זיינען איבער־געגעבן אין גלות . . אָבער אונזערע נשמות האָט מען אין גלות ניט פאַר־טריבן און אין שעבוד מלכיות ניט איבערגעגעבן".

דאָס וואָס עס איז געווען אַ חורבן, איז דאָס בלויז בנוגע — דער גשמיות פון ביהמ"ק, די עצים ואבנים, וואָס אויף זיי האָט מען געגעבן אַ גוי אַ שליטה; אָבער אויף דער אמתית הביהמ"ק, בית המקדש הרוחני ועד"ז — אויף דעם „ועשו לי מקדש וגו' בתוכם"[53], דער ביהמ"ק וואָס איז דאָ ביי יעדער אידן האָט אַ גוי קיין שליטה ניט, אין דעם איז ניט שייך קיין חורבן[54].

קען מען מיינען, אַז בנוגע די „מזונות" עכ"פ — צרכי הגוף — האָט גלות יע אַ שליטה אויף אַ אידן, צו פירן זיך ח"ו ווי עס קומט אויס ביי אַ ניט־אידן —

זאָגט ר' שמעון „מכאן שרבו חייב במזונות בניו": דער אויבערשטער האָט נאָר געוואָלט אַז די מזונות פון אידן בזמן הגלות זאָלן דורכגיין דעם שר המדינה, אָבער דער שר המדינה קיין שום דיעה צי ער זאָל געבן אידן זייערע מזונות אָדער ניט, ער איז בלויז כגרזן ביד החוצב בו;

און נאָך מער: ער איז מחוייב צו באַ־זאָרגן אידן בכל צרכיהם הגשמיים, ובמילא באַקומען אידן אויך בזמן הגלות בני חיי ומזוני רוויחי בטוב הנראה והנגלה.

(משיחות ש"פ בהר"ב תשל"א, תש"מ)

---

52) לקוטי דיבורים ח"ד תרצב, א. סה"מ קונטרסים ח"א קעה, ב. ועוד.

53) תרומה כה, ח. ר"ח שער האהבה פ"ו. של"ה (ש' האותיות אות ל' ועוד). ובכ"מ.

54) וזוהי ג"כ השייכות לרשב"י דוקא, כי „לפני . . רשב"י לא נחרב הבית כלל" (פלח הרמון שמות ע' ז בשם אדה"ז).